

Секція 4. Теорія і методика професійної освіти

Гончарук В. А., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

м. Умань, Україна

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

В умовах кардинальних змін в освіті, виникнення нових векторів розвитку педагогічної та дотичних до неї наук пріоритетним стає оволодіння молодого покоління здатністю аналізувати й оцінювати досягнення національної культури, орієнтуватися в етнокультурному просторі нації, усвідомлювати національні духовно-моральні основи життя українців. Нову генерацію молодого покоління українців зможе підготувати вчитель-філолог, у якого будуть сформовані необхідні для цього професійні компетентності, і в першу чергу, культурологічна (в її основі – етнокультурна) компетентність.

Слід сказати, що культурологічна підготовка майбутніх педагогів була предметом досліджень З. Донець, Н. Ємельянової, Л. Кондрацької, С. Крамської, Л. Настенко, Н. Сивачук та ін.; етнокультурна освіта й етнокультурна компетентність – Т. Носаченко і О. Цюняк; врахування регіональних особливостей етнокультури у виховному просторі – В. Косиченко, Н. Кузан, Ю. Ледняк, В. Лисак та ін. Дослідженням інших аспектів етнокультури займалася низка вчених, зокрема: О. Гуренко, О. Комаровська, Н. Коршунова, Л. Куненко, Н. Лисенко, О. Отич, А. Панькін, Ю. Руденко, А. Садохін, С. Федоров, О. Хоружа, Л. Яновська.

Вважаємо, що в культурологічній компетентності вчителя-філолога, що визначена новими документами у галузі вищої освіти, потрібно звернути увагу на такий її важливий складник, як етнокультурна компетентність, який буде вказувати на усвідомленість учителем своєї причетності до певної

етнокультури. Необхідність його формування зумовлена тим, що вчитель є активним учасником процесу спілкування, носієм і репрезентантом власної культури.

Розглянемо поняття «компетентність» та «етнокультура» у контексті нашого дослідження. Г. Назаренко визначає компетентність як особистісне інтегроване утворення, що включає смислові, світоглядні, операційно-діяльнісні елементи та зв'язки між ними (Назаренко, 2010: 80). На думку І. Демури, компетентність – це «...складна інтегральна характеристика, система внутрішніх, психологічних по значенню параметрів діяльності, яка включає зовнішні параметри (якість одержаного продукту діяльності фахівця), змістовні узагальнення теоретичних і емпіричних знань, представлених у формі понять, принципів, смислоутворюючих положень, які відображають внутрішні зв'язки і відносини предметів і явищ дійсності» (Демура, 2007: 67).

Філософський енциклопедичний словник так тлумачить поняття «етнокультура»: це культура, першоджерелом якої є колективна творчість даної спільноти, що включає спосіб життя, світогляд, мову, народне мистецтво. І далі: «У сучасних суспільствах етнокультура не існує відокремлено від професійної («високої») культури і є її складником; цей складник у вигляді «етнічного осердя» значною мірою визначає самобутність національної культури в сучасних державах» (ФЕС, 2002: 79). У словнику-довіднику «Етнокультурологія» подаються такі визначення цього терміну: «успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, які визначають стиль життя, виконують етноідентифікуючу роль, дають можливість виділити і протиставити себе іншим етносам (М. Тиводар); організація духовної, соціальної, матеріальної життєдіяльності та світосприйняття певної етноспільноти» (Ю. Саєнко) (Маєвська, 2007: 112).

Поняття «етнокультура» А. Панькін визначає як особливу систему, що вміщує «особливості ландшафту, флори й фауни, місць проживання етносу, архітектуру, систему охорони здоров'я, освіту й виховання, життєвий уклад, особливості історичних подій, релігії, етнографії, ритуалів і обрядів, народно-

прикладної творчості, фольклору, музики, образотворчого мистецтва, культури міжособистісного спілкування, етикету тощо» (Панькін, 2012: 16).

Г. Лозко розглядає етнокультурну компетентність в аспекті фахової діяльності викладача, який має враховувати специфічні ментальні риси українців і водночас дбати про створення психологічно комфортної атмосфери для учнів інших національностей. За її визначенням, «етнокультурна компетентність особи – це здатність людини вільно орієнтуватися у світі значень культури свого етносу, вільно розуміти мову («коди», «шифри») цієї етнокультури і вільно творити цією мовою» (Лозко, 2001: 289). Т. Дятленко порівнює етнокультурну компетентність особистості з повагою до національної історії, культури, з виявленням ціннісного ставлення до неї, із прагненням зберегти її унікальність (Дятленко, 2011: 72).

До структури етнокультурної компетентності, на думку О. Березюк, входять складники, що інтегруються між собою: перша група утворює матеріальну сферу культури (народна архітектура, вбрання, види творчої діяльності); друга група пов'язана зі сферою духовної діяльності народу (мова, усна народна творчість, народне мистецтво, тощо); третя група пов'язана з феноменом найскладнішим і остаточно невизначеним (менталітет народу або етнопсихологічні риси етносу) (Березюк, 2015: 14).

Аналіз науково-методичної літератури та досвіду практичної роботи у закладах вищої освіти України дає підстави стверджувати, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки відсутнє єдине розуміння сутності та змісту етнокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів, що зумовило необхідність розгляду цього питання у контексті професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти.

На нашу думку, вчитель-філолог має бути не просто ретранслятором знань із навчальних предметів, а повинен сприяти творчій самореалізації кожного учня в навчально-дослідницькій діяльності, вміти підготувати його до життя в сучасних соціально-економічних умовах. Професійну підготовку майбутніх учителів-філологів необхідно спрямувати на їхній особистісний і

професійний саморозвиток, формування нестандартного мислення, творчого підходу до роботи, вироблення власного методичного стилю. Заклад вищої педагогічної освіти повинен стати головним осередком формування етнокультурної компетентності майбутнього вчителя-філолога та забезпечити успішне проходження ним власної траєкторії професійного становлення й етнокультурного самовизначення.

Процес формування етнокультурної компетентності передбачає отримання майбутніми вчителями-філологами об'єктивних знань і уявлень про українську етнічну культуру, історію рідного краю, духовно-моральні цінності й ментальні особливості української нації. Таких учителів слід виховати національно свідомими громадянами, які здатні адекватно оцінити себе в Україні і Україну в собі, стати дослідниками української культури, пропагандистами та популяризаторами етнокультурних здобутків українців у світі.

Етнокультурна компетентність особи є наслідком і умовою розречевлення етнокультурного середовища, невід'ємним елементом реального існування, побутування культури етносу. Вона виявляється не тільки у вмінні спілкування у світі предметів, правильному їхньому розшифруванні та декодуванні. Вона включає і комунікативну компетентність, що полягає в умінні оперувати предметами, а також в актах вибору та віддання преференцій у світі цінностей культури.

Отже, нами встановлено, що етнокультурна компетентність вчителя-філолога – це інтегративна якість, яку визначають: володіння національно-культурними знаннями (про традиції, реалії, звичаї, духовні цінності свого народу); усвідомлення себе справжнім носієм української етнокультури; знання мови своєї нації, володіння багатством її виражальних засобів; навички не тільки самому ними оперувати, а й передавати їх учням; здатність до продукування мовлення у різних життєвих ситуаціях; усвідомлення феномену України та її культури у світі; вміння знаходити зафіксовані у мові, етнотекстах і текстах світової літератури компоненти духовної та матеріальної культури

українців; вміння виховувати учнів на основі етнокультурних цінностей.

З огляду на вищесказане, вважаємо, що необхідними компонентами у системі професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога, яка спрямована на формування його етнокультурної компетентності, повинні стати українська мова, література та культура й українознавство.

Література:

1. Березюк О. С. Методичні засади формування етнокультурної компетентності особистості. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 13–21.
2. Демура І. Сутність професійних компетентностей. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Вип. XXXVIII / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. С. 64–70.
3. Дятленко Т. Проблема формування етнокультурної компетенції старшокласників під час вивчення української літератури. *Матеріали конференції «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія та практика»*. 2011. С. 72–73.
4. Етнокультурологія: словник-довідник / Автор-укладач Л. М. Маєвська. Житомир: ЖДУ, 2007. 392 с.
5. Лозко Г. Етнокультурологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. К.: «АртЕк», 2001. 304 с.
6. Назаренко Г. І. Професійна компетентність особистості викладача післядипломної педагогічної освіти. *Освіта Донбасу*. 2010. № 2. С. 80.
7. Панькин А. Б. Формирование этнокультурной личности М.: Издательство Московского психолого-социального института – МОДЭК, 2012. 272 с.
8. Філософський енциклопедичний словник [голов. ред. В. І. Шинкарук. К.: Атрис, 2002. 742 с.